

УДК 323.1-054.72:316.45

DOI: 10.24144/2078-1431.2021.2(27).45-54

*Михайло Шелемба,**кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій**Марта Шелемба,**кандидат політичних наук, ст.викладач кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН МІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ АСИМІЛЯЦІЇ МІГРАНТІВ

У статті представлено систематизацію наукових підходів стосовно розвитку транснаціональної концепції, розкрито соціальний феномен міграції в цьому контексті та визначено проблеми асиміляції мігрантів в ЄС та Україні. Доведено, що транснаціональний підхід у дослідженнях міграції може розглядатися як дослідницька перспектива для вивчення феномену перетину кордонів. Встановлено, що Україна, як і ЄС, на загальному наднаціональному рівні використовує типи транснаціональних соціальних просторів, передбачених у дослідженні Т. Файста.

Ключові слова: *міграція, транснаціональна концепція, асиміляція мігрантів, квоти, міграційна модель, ідентичність, транснаціоналізм.*

*The approaches and theoretical principles of this concept and the preconditions for the emergence of transnationalism have been studied using the method of a systematic approach, which allowed a comprehensive study of scientific views and identify key positions of the authors on the issues under study. The problem of the social phenomenon of migration and the problem of assimilation of migrants in Ukraine and some EU countries (Slovakia, Poland, Germany, Hungary) were studied using a comparative method, a statistical method. **Results.** It is determined that the issues of the transnational concept of migration were studied by: N. Glick Schiller, L. Bash, H. Z. Blank (the initial stage of the study of transnationalism, the phenomenon of transmigrants); T. Feist, P. Kivisto, E. Moravska, D. Messi, S. Castle and M. Miller, etc. (further in-depth development of the transnational approach). It is established that the transnational approach in migration research can be considered as a research perspective for studying the phenomenon of border crossing. It is proved that the benchmark for this approach allows us to assess the important migration processes occurring outside national borders. It is determined that the EU member states and Ukraine have certain peculiarities in the formation of migration management models. It is concluded that Ukraine, as well as the EU at the general supranational level uses the types of transnational social spaces provided in the study of T. Feist. It is established that the development of migration in Ukraine is characterized by an increase in the outflow of emigrants, the positive assimilation of immigrants, the problems of legal regulation of*

some categories of migrants. The Visegrad Four countries only formally demonstrate support for EU migration guidelines in support of refugees, and do not meet their quota commitments for their own national interests. It is stated that quite favorable conditions for the adaptation of immigrants who have received a residence permit are presented in Poland, Germany is a leader among EU countries in the use of adaptation measures for refugees.

Keywords: migration, transnational concept, assimilation of migrants, quotas, migration model, identity, transnationalism.

Постановка проблеми. Необхідність теоретичного дослідження феномену міграції пов'язана з різноманітним та інтенсивним поширенням переміщень людей у сучасному світі. В кінці ХХ ст., у перших двох десятиріччях ХХІ ст. спостерігались зміни рівня та характеру міграції, пов'язані з глобалізаційними та геополітичними процесами, трансформаціями характеру економічних відносин, здійснювалась критика теорій асиміляції, й окремі країни, світова спільнота опинились перед проблемами політики мультикультуризму. Вказане обумовило потребу формування та використання нового підходу до міграційних досліджень, теоретичних конструкцій, здатних аналізувати вплив міграції як на країни, що приймають людей, так і на країни, які є джерелами мігрантів на глобальному рівні. Одним з таких концептуальних напрямів є транснаціональна концепція міграції, дослідження якої актуальне на сучасному етапі з точки зору використання її положень щодо оцінки стану міграції у змінюваних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку транснаціональної концепції міграції висвітлювались як у дослідженнях засновників цього феномену (Н. Глік Шиллер, Л. Баш, Х. З. Бланк (початковий етап дослідження транснаціоналізму, феномену трансмігрантів), Т. Файст, П. Ківісто, Е. Моравська, Д. Мессі, С. Каслз і М. Міллер тощо (подальший поглиблений розвиток транснаціонального підходу)), так і роботах науковців, які розглядали особливості, можливість використання зазначеної концепції для оцінки та ідентифікації міграційної моделі.

Мета статті (постановка завдання). Мета дослідження - систематизувати наукові підходи стосовно розвитку транснаціональної концепції, засад соціального феномену міграції з точки зору цієї концепції та визначення проблем асиміляції мігрантів в ЄС та Україні. Для досягнення зазначеної мети визначено такі завдання: дослідити наукові підходи до розвитку транснаціональної концепції; визначити засади соціального феномену міграції в контексті названої концепції і дати оцінку проблем асиміляції мігрантів в ЄС та Україні.

Результати дослідження.

Розглянемо основні підходи та теоретичні засади вказаної концепції та передумови виникнення транснаціоналізму.

Появу терміну «транснаціоналізм» відносять до початку 90-х років ХХ ст. і пов'язують з іменами культурних антропологів Ніни Глік Шиллер, Лінди Баш, Христини Зантон Бланк. І хоча термін «транснаціоналізм» використовувався і раніше, наприклад у 1920-ті роки, деякі економісти як си-

нонім міжнародної економіки використовували поняття «транснаціональна економіка», а в 1970-ті ідея транснаціональних відносин була покликана підкреслити зростання міжнародної взаємозалежності країн. Концепція Глік Шиллер не була принципово пов'язана з більш ранніми використаннями терміну. Автори заявляли про появу нової концептуальної моделі інтерпретації сучасної міграції. Новизна їх підходу визначалася, з одного боку, їх розумінням відмінностей міграційних процесів кінця ХХ ст. від міграції більш ранніх періодів; з іншого – критикою існуючих теорій, що розглядають в якості одиниці аналізу винятково національні держави. З точки зору авторів, основні відмінності міграційних процесів різних періодів полягають у включенні мігрантів у різні соціальні зв'язки на батьківщині і в приймаючому співтоваристві. Мігранти більш раннього періоду, змінюючи місце проживання, розривали всі зв'язки з батьківщиною, переставали спілкуватися з рідними (найчастіше переїжджаючи всією сім'єю), друзями, не брали участі ні в політичному, ні в економічному житті країни походження. При цьому, як вважають Глік Шиллер і співавтори [9], моделі поведінки сучасних мігрантів діаметрально протилежні: вони передбачають включення індивіду в соціальні мережі як країни походження, так і приймаючої спільноти. На підставі виявлених відмінностей автори ввели в науковий лексикон два нових терміни: «транснаціоналізм» і «трансмігрант». Перший описує процес вибудовування мігрантом особливого соціального простору, що об'єднує країну походження і спільноту, яка його приймає, другий означає мігранта, який ці поля створює за допомогою підтримки соціальних зв'язків, що долають кордони однієї національної держави [9]. Критика авторами досліджень, сфокусованих у національних кордонах, передбачала таке рішення теоретичної проблеми: перехід від національного рівня на глобальний, на світ-системну перспективу, оскільки транснаціоналізм є продуктом світового капіталізму, а нові соціально-історичні обставини вимагають нової теоретичної парадигми.

Однак ідеї Глік Шиллер зі співавторами не були позбавлені недоліків. Зокема не було виділено критерії відмінності транснаціональних мігрантів від таких, які не є транснаціональними: автори вказали лише на тимчасовий аспект, у той час як практики, які вони назвали транснаціональними і приписали лише сучасним мігрантам, існували і в більш ранні періоди. У теоретичному плані не було проведено розмежування концепції транснаціоналізму і теорій асиміляції і мультикультуралізму [11]. Проте ідеї Глік Шиллер і співавторів є ключовими для концептуального розуміння транснаціоналізму.

Надалі транснаціональний підхід отримав розвиток у роботах таких авторів, як Т. Файст, П. Ківісто, Е. Моравська, Д. Мессі, С. Каслз і М. Міллер та ін. Велике значення для розвитку транснаціонального підходу мають роботи А. Портес, який аналізує вплив транснаціоналізму на дітей мігрантів [14; 13]. А. Портес зазначає, що сім'ї з Південно-Східної Азії виховують дітей так, щоб націлити їх на успіх, що приводить вихідців з цих країн до кращих результатів, ніж дітей американців [14; 13]. Діти латиноамериканського походження, навпаки, менш академічно успішні. Причина

цього, як вказують вчені, криється в асиміляції криміналізованих груп у великих містах. У дослідженні А. Портеса і Р. Румба «Legacies» цьому питанню приділяється особлива увага. Дослідники роблять висновок про те, що з використанням всіх способів аналізу національність або етнічність виступає як сильний предиктор успішності адаптації [13].

А. Портес визначає транснаціоналізм як повторюваний або звичний рух індивідів через міжнародні кордони, як частину їх усталеної економічно вигідної діяльності, політичного чи культурного життя. Відповідно до твердження дослідника, не всі мігранти є трансмігрантами, а лише 5-8% з їх числа [14]. Автор вказує, що транснаціоналізм мігрантів тягне за собою макросоціальні наслідки. Незважаючи на те, що їх меншість, діяльність трансмігрантів приносить велику віддачу, оскільки вони є ключовим джерелом експорту для більшості країн походження і забезпечують індивідів можливістю мобілізувати діючі на відстані мережі.

Необхідно відмітити підхід до визначення транснаціональної моделі міграції, представлений С. Каслзом і М. Міллером [7, с. 539]. Автори вказують, що транснаціональна модель міграції передбачає участь людей з великою кількістю ідентичностей у різних політичних спільнотах. За твердженням дослідників, на формування такої моделі вплинуло зміщення політичної та економічної влади в бік транснаціональних корпорацій і міжнародних агентств, які сьогодні закриті для демократичного контролю. При цьому політична діяльність таких осіб створює проблеми для демократій, з якими доводиться стикатися і вирішувати суспільству на національному, міжнародному і транснаціональному рівні. На думку С. Каслза, М. Міллера, така модель міграції створює серйозні проблеми для збереження демократії, оскільки вплив транснаціональних корпорацій і пов'язаних з ними трансмігрантів робить демократичні режими, в які відбулася інтеграція, в таких умовах більш закритими.

Важливою концептуальною розробкою є ідея транснаціональних соціальних просторів (transnational social spaces) Т. Файста [8]. Згідно з концепцією Т. Файста, транснаціональні соціальні простори (утворення або поля) складаються з комбінацій соціальних і символічних полів і їх контекстів, позицій у соціальних мережах або організаціях, або мережах організацій, які поширюються на дві або більше національних держав [8, с. 452]. Іншими словами, термін *транснаціоналізм* характеризує взаємодії, котрі долають кордони національних держав. Такі утворення знаходяться на стику функціонування соціальних інститутів (економічних, політичних, наукових, релігійних) і повсякденного життя. Транснаціональні соціальні простори будуються на основі взаємодії окремих індивідів, соціальних груп і організацій.

У рамках цього підходу автором виділяються чотири ідеальних типи транснаціональних соціальних просторів: зони контактів і дифузії (areas of contacts and diffusion); малі групи, зокрема родинні (small groups, particularly kinship systems); мережі, орієнтовані на рішення конкретних проблем (issue networks); спільноти та організації (communities and organizations) [8, с. 452]. Важливою характеристикою цих ідеальних типів є ступінь їх формалізації,

яка визначається як рівнем групової організації, так і поширенням поділюваних цінностей і символів. Наприклад, мігрантські спільноти належать до інститутів з високим рівнем формалізації завдяки спільним цінностям і символам, а не через їх ієрархії і організаційні структури.

Можна констатувати безумовну цінність концепцій транснаціоналізму для сучасних міграційних досліджень. Транснаціональний підхід у дослідженнях міграції може розглядатися як дослідницька перспектива для вивчення феномену перетину кордонів. Орієнтир на такий підхід дозволяє досліднику подолати обмеження власних уявлень про соціальну реальність, яка характеризується наявністю територіальних національних держав як основного структурного елементу й одиниці аналізу, і звернути увагу на важливі процеси, що відбуваються над і за межами кордонів цих держав.

Проаналізуємо соціальний феномен міграції і проблеми асиміляції мігрантів в Україні та окремих країнах ЄС.

Узагальнення матеріалів [2; 4] щодо розвитку міждержавної міграції в Україні показало, що на нинішньому етапі використовуються типи транснаціональних соціальних просторів, передбачених у дослідженні Т. Файста. А саме має місце застосування типів: малих груп, зокрема родинних, пов'язаних із еміграцією та імміграцією (вказане стосується як середовищ діаспор певних народів, особливо азербайджанської, вірменської тощо; середовищ української діаспори у світі); мережі, орієнтовані на вирішення певних проблем, зокрема проблеми працевлаштування за кордоном.

Проаналізуємо основні напрями міграційної політики ЄС на загальному рівні та в межах окремих країн-членів.

У вересні 2020 р. Єврокомісія представила пропозиції (нові напрями удосконалення міграційної політики) щодо прийняття нового Пакту міграції та притулку ЄС, який передбачав чіткі правила координації зусиль та солідарності в регулюванні міграційних процесів, а також у вирішенні проблем нелегальної міграції. Вказані пропозиції передбачають посилення співпраці Євросоюзу з країнами походження і транзиту мігрантів. Розглянемо вказані напрями удосконалення міграційної політики, передбачені для країн-членів Співтовариства [1; 10]. На початку 2021 р. було визначено нові напрями удосконалення політики Євросоюзу в сфері регулювання міграції. По-перше, визначено, що члени ЄС не можуть розглядати політику міграції ізольовано від загальних партнерських відносин з країнами походження і транзиту, без участі яких неможливо вирішити будь-яку проблему в цій сфері. По-друге, передбачено використання широкого підходу до положень Пакту міграції ЄС, який передбачає заходи регулювання з одночасним досягненням прогресу в питаннях реадмісії (політики щодо забезпечення повернення мігрантів у країну походження). По-третє, встановлено, що загальні питання регулювання міграції з третіми країнами і відповідні домовленості повинні містити положення стосовно шляхів легальної міграції. По-четверте, обумовлено необхідність застосування ЄС більш активних підходів для менеджменту міграційних процесів і в поводженні з біженцями. Це включає орієнтацію на досягнення конкретних результатів, які можливі лише за умов координації та-

ких зусиль з країнами-партнерами на максимально високому рівні. Цей оптимізаційний підхід ЄС заснований на елементах транснаціональної моделі міграції, як-от: пріоритетне нормативно-правове наднаціональне забезпечення реадмісії, пов'язане із цілями знищення та зниження впливу транснаціональних злочинних груп, задіяних у сфері наркобізнесу, торгівлі людьми, економічними злочинами, торгівлі зброєю тощо; залучення третіх країн походження і транзиту до вирішення міграційних питань є шляхом створення транснаціональних мереж, орієнтованих на вирішення конкретних проблем (зазначений як складова типів транснаціональних соціальних просторів, визначених у дослідженні Т. Файста).

Проаналізуємо сучасні проблеми асиміляції іммігрантів з України в Польщі. Аналіз статистичних, аналітичних та наукових даних [6] показав, що в 2020 р. до таких проблем належали зокрема: соціокультурні (мовний бар'єр, культурне розмаїття, невідповідність очікувань реальності, геттоїзація осередків розміщення українців і історично сформовані території їх поселень у країні); формальні і правові проблеми (відсутність системних рішень та інформації, відсутність знань щодо польських інститутів і правопорядку тощо); стереотипне ставлення чиновників до іммігрантів з України, відсутність підтримки при вирішенні повсякденних питань.

Встановлено, що національний склад іммігрантів у Польщі, які отримали право поселення в країні, представлений: вірменами, громадянами з регіону MENA (Ближнього (Середнього) Сходу та Північної Африки), українцями та в'єтнамцями. Серед напрямів асиміляції виділяється [5]:

- економічна, яка має найбільший рівень прояву. Зокрема встановлено, що більшість іноземців, які отримали право поселення в країні, мали роботу або вели власний бізнес. Найбільш стали напрями, які не передбачають інновацій, визначено в бізнес-середовищах вірмен, в'єтнамців, які традиційно тривалий час займаються торгівлею і не оцінюють росту конкуренції з боку гіпермаркетів, торговельних центрів. На рівні держави визначаються шляхи адаптації цих іммігрантів до змін, пропонуються безкоштовні курси підприємництва, визначаються можливості пільгового кредитування їх бізнесу;

- соціально-просторова. В'єтнамські іммігранти найменш адаптовані до польського соціуму, хоча користуються всім переліком соціальних послуг, здійснюють важливий внесок у розвиток середовища (екотехнології, розвиток природи). Інші категорії іммігрантів добре адаптовані до польського соціуму, хоча мають певні мовні проблеми при спілкуванні з чиновниками;

- ендогамні та екзогамні відносини. У чисельному відношенні переважають екзогамні відносини української групи мігрантів, групи іммігрантів з регіону MENA (шлюби з польськими жінками), стосовно вірмен і в'єтнамців – існує орієнтир на шлюб, партнерські відносини з представниками із власної діаспори. Українці і іммігранти з регіону MENA здійснюють найбільший вплив на появу змішаних шлюбів.

Польська модель міждержавної імміграції заснована на транснаціональній моделі міграції, а саме: польський уряд намагається активно залу-

чати іммігрантів до соціального, політичного життя країни, активізуючи їх до участі в економічному, природоохоронному, соціальному житті.

Словацька модель міграції не може розглядатись через призму транснаціональної моделі міграції з огляду на відсутність використання елементів транснаціональних міграційних середовищ. На відміну від Польщі, яка хоча і порушує квоти ЄС стосовно біженців, використовує широкий спектр сприяння інтеграції тих, хто має право на проживання, Словаччина не застосовує ефективних заходів взаємодії з мігрантами. Хоча міграційна політика формально відповідає орієнтирам ЄС, квоти, які встановлюються для Словаччини щодо прийняття біженців, не виконуються. Обґрунтуванням цього є посилення на несправедливий підхід у розподілі, неврахування культурних, соціальних особливостей країни. Всі політичні сили, які приходять до влади, використовують переважно схожий дискурс, деякі хоч і визначають бажання підтримки біженців, але шляхи цієї підтримки є формальними. Головний акцент у обґрунтуванні невиконання країною квот ЄС стосовно мігрантів полягає у тому, що квотування повинно здійснюватися на добровільних засадах, необхідне врахування географічних особливостей країн (посилання на те, що країни Вишеградської четвірки не межують з країнами походження громадян, які є біженцями). З огляду на вплив політичного дискурсу, суспільство країни не сприяє соціальній асиміляції іноземців, навіть тих, які проживають у країні (особливо це стосується мусульман) [15].

Угорщина, як і інші країни Вишеградської четвірки, не дотримується зобов'язань ЄС стосовно прийняття біженців, посиляючись на загрози національній безпеці, пов'язані із сферами тероризму, злочинності в різних сферах, які можуть активізуватись під впливом мігрантів. До 2018 р. в країні не було формальної міграційної політики, прийнятий у 2018 р. пакет законів був націлений винятково на боротьбу з нелегальними мігрантами та покарання за допомогу біженцям як у вигляді штрафів, так і через ув'язнення. Фактична міграційна політика Угорщини ґрунтується на принципі культурної однорідності населення, який врахований у певних нормах законодавства [16]. Передбачено видання угорських паспортів у спрощеному порядку для іноземців угорського походження, мешканців територій, які Угорщина вважає такими, що належать їй історично (мешканців Закарпатської області, багато з яких зацікавлені в отриманні громадянства країни ЄС). Інші іноземці, які націлені на отримання угорського громадянства, повинні проходити складну бюрократичну процедуру.

Міграційна модель Німеччини найбільшою мірою відповідає характеристикам транснаціональної міграційної моделі. Вказана країна є традиційно державою, де переважають імміграційні потоки, через високий соціально-економічний рівень життя, політичну стабільність, дотримання законів та правопорядку тощо. Німеччина під керівництвом А. Меркель тривалий час здійснювала вплив на розробку рішень ЄС стосовно міграційної політики Співтовариства. Також країна завжди забезпечувала високий рівень прийняття біженців, осіб, які потребують додаткового захисту. З 2015 р. у Німеччині, як і у всіх країнах ЄС, спостерігалась міграційна

- %D0%B8-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%8B/a-54795132 (дата звернення: 04.06.2021).
4. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення: 04.06.2021).
  5. Brzozowski I., Pędziwiatr K., Sytuacja imigrantów w Małopolsce: między integracją, asymilacją, separacją i marginalizacją. URL: <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/48-czerwiec-2014/sytuacja-imigrantow-w-malopolsce-miedzy-integracja-asymilacja-separacja-i-marginali> (дата звернення: 04.06.2021).
  6. Deutschmann M. Główne problemy integracji imigrantów z Ukrainy i propozycje rozwiązań w oczach przedstawicieli instytucji województwa opolskiego. *Zeszyty pracy socjalnej*. 2020. Nr 5. S. 193–217.
  7. Castles S., Miller M. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*. 2005. № 27.6. P. 537–542.
  8. Faist T. *Transnationalism*. Routledge International Handbook of Migration Studies / eds S. J. Gold, S. J. Nawin. New York: Routledge, 2013. P. 449–459.
  9. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc Ch. *Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration. Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered* / eds Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc Ch. New York: New York Academy of Sciences, 1992. P. 1–24.
  10. Groszkowska K., Kościelny P. Nowy pakt o migracji i azylu. *Infos*. 2021. Nr. 4(285). URL: [https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0BA32E93D6A0E6BCC12586B6002980E1/\\$-file/Infos_285.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0BA32E93D6A0E6BCC12586B6002980E1/$-file/Infos_285.pdf) (дата звернення: 04.06.2021).
  11. Kivisto P. Theorizing transnational immigration: a critical review of current efforts. *Journal of Ethnic and Racial Studies*. 2010. Vol. 24, N 4. P. 549–577.
  12. Moravska E. In Defense of the Assimilation Model. *Journal of American Ethnic History*. 1994. N 13. P. 76–87.
  13. Portes A., Rumbaut R. G. *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley: University of California Press, 2001. 454 p.
  14. Portes A., Zhou M. The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1993. N 530. P. 74–96.
  15. Skolkay A. The Janus-faced Immigration Policy of Slovakia. URL: <https://demos-h2020.eu/en/blog/2020/12/the-janus-faced-immigration-policy-of-slovakia> (дата звернення: 04.06.2021).
  16. Węgry: migracja czy kulturowa homogeniczność? URL: <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/51-czerwiec-2015/wegry-migracja-czy-kulturowa-homogenicznosc> (дата звернення: 04.06.2021).

REFERENCES

1. Borrel' nazval osnovnyye napravleniya obnovlennoy migratsionnoy politiki YES [Borrell named the main directions of the updated EU migration policy]. *ukrinform.ru*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/3208782-borrel-nazval-osnovnye-napravleniya-obnovlennoj-migracionnoj-politiki-es.html> [in Russian].

2. Migrantsiya v Ukraini: tsyfry i fakty 2019 [Migration in Ukraine: figures and facts 2019]. *iom.org.ua*. Retrieved from <https://iom.org.ua/migraciya-v-ukrayini-fakty-i-cyfry> [in Ukrainian].
3. Spravilas' li FRG s migratsionnym krizisom: tsyfry i fakty [Has the FRG coped with the migration crisis: figures and facts]. *www.dw.com/ru*. Retrieved from <https://www.dw.com/ru/%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B%D0%B0%D1%81%D1%8C-%D0%BB%D0%B8-%D1%84%D1%80%D0%B3-%D1%81%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%BC-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BC-%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D1%8B-%D0%B8-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%8B/a-54795132> [in Russian].
4. Trudova migrantsiya: skil'ky ukrayintsiv pratsyuvaly za kordonom v 2019-2021 rokakh [Labor migration: how many Ukrainians worked abroad in 2019-2021]. *www.slovoidilo.ua*. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> [in Ukrainian].
5. Brzozowski I., Pędziwiatr K., Sytuacja imigrantów w Małopolsce: między integracją, asymilacją, separacją i marginalizacją. URL: <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/48-czerwiec-2014/sytuacja-imigrantow-w-malopolsce-miedzy-integracja-asymilacja-separacja-i-marginali> [in Polish].
6. Deutschmann M. The main problems of the integration of immigrants from Ukraine and proposed solutions in the eyes of representatives of the institutions of the Opolskie Voivodeship. Social work notebooks. 2020 [in Polish].
7. Castles S., Miller M. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy. 2005. № 27.6. P. 537-542 [in English].
8. Faist T. Transnationalism. Routledge International Handbook of Migration Studies / eds S. J. Gold, S. J. Nawin. New York: Routledge, 2013. P. 449-459 [in English].
9. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc Ch. Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration. Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered / eds Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc Ch. New York: New York Academy of Sciences, 1992. P. 1-24 [in English].
10. Groszkowska K., Kościelny P. Nowy pakt o migracji i azylu. Infos. 2021. Nr. 4(285). URL: [https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0BA32E93D6A0E6BC-C12586B6002980E1/\\$file/Infos_285.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0BA32E93D6A0E6BC-C12586B6002980E1/$file/Infos_285.pdf) [in Polish].
11. Kivisto P. Theorizing transnational immigration: a critical review of current efforts. Journal of Ethnic and Racial Studies. 2010. Vol. 24, N 4. P. 549-577 [in English].
12. Moravska E. In Defense of the Assimilation Model. Journal of American Ethnic History. 1994. N 13. P. 76-87. [in English].
13. Portes A., Rumbaut R. G. Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation. Berkeley: University of California Press, 2001. 454 p [in English].
14. Portes A., Zhou M. The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1993. N 530. P. 74-96 [in English].
15. Skolkay A. The Janus-faced Immigration Policy of Slovakia. URL: <https://demos-h2020.eu/en/blog/2020/12/the-janus-faced-immigration-policy-of-slovakia> [in English].
16. Węgry: migracja czy kulturowa homogeniczność? URL: <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/51-czerwiec-2015/wegry-migracja-czy-kulturowa-homogenicznosc> [in Polish].